

Joško Kovačić

POVIJEST SE PIŠE PREMA IZVORIMA I ARGUMENTIRANO

Odgovor na osvrt "Tvrđnje o stanovnicima istočnoga dijela otoka Hvara",

Služba Božja, XXXVII (1997), 337-356.

Prof. Nikola Anić iz Sućurja objavio je u istom ovom časopisu (*Služba Božja*, XXXVII/1997, 337-346) kritički osvrt na moj "prilog" (tako ga on naziva, a u samom je časopisu klasificiran kao "izvoran znanstveni rad") "Župa Bogomolje na Hvaru ..." (*Služba Božja*, XXXV/1995, 29-52), točnije na dio toga rada koji se odnosi na pitanje naseljenosti istočnoga dijela otoka Hvara u prošlosti. Kako smatram da su argumenti prof. N. Anića neodrživi, neki podaci koje iznosi netočni, a brojni (protu)argumenti prešućeni, držim da mi je dužnost (prema znanstvenoj javnosti, a ne prema sebi osobno, jer polemike ne volim!) odgovoriti kako slijedi.

Na str. 337. svoga osvrta N. Anić citira moje mišljenje da na istočnom dijelu Hvara nije u 14. st. bilo stalnih stanovnika, pa kaže da se za to pozivam "samo na jedno jedino vrelo: Hvarski statut iz 1331. godine". Netočno: tu se pozivam na isti Statut također i iz 1407. i 1460. g. (citirati bi bilo predugo),¹ što N. Anić prešućuje. Dalje na istoj str. 337. auktor daje prikaz Hvarskog statuta, da bi se vidjelo što sam ja tu navodno "zaobišao", pa tvrdi da je hvarska komuna dobila Statut 1331; da je dopunjavao do 1466; i da ga je 1991. "na hrvatski jezik" (= na hrvatskom jeziku) objavio Književni krug u Splitu, i to prema prijepisu iz 1632. godine. Sve netočno: godina 1331. hvarska komuna nije ni od koga "dobila" Statut, već je on tada bio samo redigiran prema starijem pisanom (i nepisanom) pravnom stanju; tiskom je objavljen prvi put 1643. g. u Mlecima, po drugi put 1882./83. g. u Zagrebu, a treći put 1991. u spomenutom izdanju, pri čemu je od izdanja Statuta iz 1882./83. bila objavljena svega petina; rukopis iz 1632. poslužio je pri tome samo kao korektiv. U posljednjem je izdanju Statuta Ljubićev tekst iz 1882./83. poslužio kao temelj i bio reproduciran; o manjkavostima sam tog izdanja iz 1991. (koje je zapravo samo izbor iz Statuta) već ukratko pisao i neću ponavljati.² Dva starija izdanja Statuta ne idu do 1466. g. nego prvo do 1641., a drugo do konca 18. stoljeća. Na istoj str. 337. ne mogu prihvatiti mišljenje N. Anića da se Sućuraj 1331. uopće spominje, bilo posredno ili neposredno: te se godine samo spominje crkv(ic)a sv. Jurja (v. dalje). I o Anićevoj tvrđnji kako je "znanstvenoj javnosti dobro ... poznato da su u Sućurju pronađeni ostaci ... i Neretvana" vidi kasnije. Netočna je, nadalje, tvrđnja N. Anića (str. 338) da se temelji crkv(ic)e sv. Jurja "i sada vide u predvorju nove crkve"; ti se slabi ostaci ne odnose na tu prvotnu crkvu, već na proširenu i dosta kasniju, o kojoj također vidi dalje.

¹ J. KOVAČIĆ, navedeni rad "Župa Bogomolje ...", 30.

² ISTI. Hvarski ager u srednjem i novom vijeku, *Mogućnosti*, Split, XL/1993, 213, bilj. 4.

N. Anić zatim tvrdi (ista str. 338) kako "na osnovi ... kompletnog iščitavanja Hvarskog statuta iz 1331. uvaženi profesor dr. Jakov Boglić" kazuje da su u to vrijeme postojali i zaseoci na Plamama ("casali", a ne "casti"!), te "sv. Juraj", tj. Sućuraj, pa citira strane 35, 36, 126 i 150 Bogličeva djela "Studi storici sull'isola di Lesina", Zadar 1873. Ponajprije, J. Boglić nije bio doktor, već "samo" profesor, a citat je dobrim dijelom netočan. Boglić prema Statutu na str. 35 spominje samo općenito sela na Hvaru (za razliku od grada Hvara i otoka Visa), a isto tako i na str. 36, gdje se Plame (bez sela) spominju odvojeno. Na str. 150. spominje Plame samo kao visoravan određenu za ispašu, također bez sela. Samo na str. 126. svoga djela J. Boglić doista navodi ono što mu pripisuje N. Anić, naime da Statut iz 1331. u IV. gl. (i u "altri documenti", koje međutim ne specificira) navodi uz ostalo i "sela u Plamama" te "Sućuraj" (S. Giorgio). No koliko god prof. Boglić bio uvažen, njegov je navod netočan: Statut iz 1331. ne spominje ni plamska sela, ni Sućuraj kao naselje. To uostalom mora priznati i sam N. Anić na str. 337, 338 i 340 svoga osvrtu, pa je njegovo pozivanje na J. Bogliča bespredmetno. On dalje navodi tekstove N. Dubokovića iz 1955. i 1958. g., koji se, avaj, slažu s mojim mišljenjem (i s tekstom Statuta) te konstatiraju da su u 14. st. Plame sa Sućurjem bile uglavnom puste. Nakon toga Dubokovićeva su stajališta bila, obavještava nas N. Anić, "znanstveno napadnuta" u više navrata od više njih (sebe skromno spominje na pretposljednem mjestu), pa je N. Duboković nakon toga "reterirao" (da li iskreno razuvjeren ili samo "propter bonum pacis", ne možemo znati) i u publikaciji "Sućuraj" iz 1970. napokon "priznao" da je Sućuraj "mjesto prastaro", koje je postojalo još u doba Neretvana (u 7. i 8. st.), itd. Pri tome ni N. Duboković (a ni N. Anić u svome tekstu) nisu iznijeli u prilog te teze niti jedan jedini dokaz, pa smatram da sa historiografskoga gledišta to nisu nego "pia desideria". N. Anić zatim s gorčinom ustvrđuje da te Dubokovićeve "evolutivne promjene" nisu uvrštene u njegova "sabrana djela" (u zbilji: ponovno tiskanje njegovih važnijih radova) iz 1988. g., čime je navodno "nanijeta Dubokoviću uvreda, a i Sućurju" (sve na istoj str. 338).

Potonji navod vrijedi dobro raščlaniti. N. Anić najprije prešućuje da je Niko Duboković Nadalini umro krajem 1991. g., te da je svoja "sabrana djela" objavio u vlastitoj nakladi tri godine prije smrti. Prema tome, ili je N. Duboković uvrijedio samoga sebe, ili ga vrijeđa sam N. Anić, držeći ga za nekoga tko ne zna što piše i što objavljuje. N. Anić očito ne može prihvatiti da su Dubokovićeve "evolutivne promjene" mogle u konačnici navesti istoga N. Dubokovića na to da naposljetku zadrži svoj prvobitni stav iz 1955/58. godine. Još je neobičnija tvrdnja da je time bila "nanijeta ... uvreda ... i Sućurju". Kad bi to bilo točno, onda N. Duboković nije "uvrijedio" samo Sućuraj, nego i Vrbosku i rodnu Jelsu, jer je ustvrdio (i opet na temelju Statuta!) da ni ta mjesta nisu postojala 1331. g., pa ni kroz čitavo 14. stoljeće.³ Poznati brački povjesnik A. Jutronić "uvrijedio" je opet sva primorska mjesta na obližnjem otoku Braču, ustanovivši (dakako na temelju relevantnih povijesnih zapisa) da niti jedno od njih nije postojalo prije 15. stoljeća.⁴ Tako je i G. Novak "uvrijedio" Vis i Komižu na obližnjem otoku Visu, iznoseći da su ta mjesta bila trajno naseljena istom od konca 15. stoljeća.⁵ Toliko samo za područje hvarske

³ Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara, Popis spomenika otoka Hvara, Split 1958, 74-76.

⁴ Naselja i porijeklo stanovništva na otoku Braču (Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, 34), Zagreb 1950, 8 - 12.

⁵ Vis, I., Zagreb 1961, 105.

biskupije, a sličnih bi se "uvreda" našlo još.⁶ No, budimo ozbiljni: mjesta je nemoguće uvrijediti. Moguće je "uvrijediti" samo pojedine ljude (u njima ili izvan njih) ko-ji vlastito mišljenje o povijesti dotičnih mjesta smatraju neupitnim. Uostalom, kako je rekla E. Roosevelt, nitko nas ne može uvrijediti bez naše privole.

Nakon iznesenoga se N. Anić (str. 339.) čudom čudi kako sam mogao na temelju teksta Hvarskog statuta (dakle, povijesna dokumenta, a ne ovih ili onih proizvoljnih mišljenja!) zaključiti da na području Plama (uključujući Sućuraj - po meni kasniji, po N. Anić vazdašnji) koje je služilo u 14. st. za sječu drva, sijanje žitarica i ispašu, nije tada bilo stalnih stanovnika, pa tvrdi da sam za dokaz njihova nepostojanja u tom razdoblju "iz Statuta istrgao četiri riječi", dok se zapravo iz njega "ne može izvesti takav zaključak". Pri tome posve izlišno citira čitav pasus "in extenso" (po prijevodu iz 1991.), ne pokazujući pri tome što sam to ja važna izostavio. Ujedno zaobilazi ono bitno, naime to da Statut jasno razlikuje žitelje koji borave u stalnim naseljima od onih u Plamama koji će ondje eventualno biti ("erunt" = fuerint). Gruba je neistina da sam u tome "istrgao četiri riječi": točno je samo da sam *izravno* citirao pet riječi na latinskom izvorniku, dok zapravo *navodim sedam stranica Statuta*, na što se prof. Anić nije ni potrudio osvrnuti. Dalje N. Anić navodi N. Dubokovića u smislu da je "Statut uopće loše redigiran", da se vidi "užurbanost kojom su neki dijelovi pisani". Treba napomenuti da je Duboković to pisao u vezi s konkretnim pitanjem iz Statuta, naime o zapadnim granicama Plama, da bi napokon ipak došao do zaključka "da se o greški ne radi".⁷ Kako ni N. Duboković (a N. Anić još i manje) nisu ničim argumentirali navodnu "konfuziju" i "lošu redakтуру" Statuta, nisam ih nikako mogao "i sam ... vidjeti", što mi predbacuje N. Anić,⁸ koji na istoj str. 339. iznosi još jedan nepotreban navod iz Statuta kako bi "dokazao" da "na području Plame" (= Plama) "žive stanovnici u naseljima", tj. stalni žitelji, iako Statut govori upravo suprotno tome, jer spominje ondje tek povremene stanovnike (vidi gore), a njihova tobožnja "naselja" uopće ne bilježi. U prilog svojoj tezi citira N. Anić I. Kasandrića koji mu je "najbolji poznavalac Hvarskog statuta" te izdanje istog Statuta iz 1991., za koje smatra da sam ga "imao pred sobom", ali da se na nj ne pozivam. Potonje je točno, a razloge sam za to "nepozivanje" već naveo: izdanje je iz 1991. manjkavo, izostavlja oko četiri petine teksta iz 1882/83., a pored toga mišljenja I. Kasandrića o Statutu i drugome, ovdje i drugodje, nisu uvijek točna.⁹ N. Anić, uostalom, krivo citira istoga Kasandrića kada tvrdi da taj "polazi sa stajališta naseljenosti područja Plama i to preciznije iskazuje nego što u Statutu stoji" (str. 339-340). Na navedenoj str. 77. I. Kasandrić međutim samo ukratko navodi Statut, da

⁶ Tako i K. JURIŠIĆ (Nazivi naselja Makarskog primorja, *Makarski zbornik*, I, Makarska 1970, 83-120) konstatira da se brojna naselja na ovome dijelu našega priobalja (pa ni sama Makarska!) ne spominju u srednjem vijeku, dok V. OMAŠIĆ (*Povijest Kaštela*, Split 1986, 119 sl.) nastanak današnjih Kaštela opravdano datira od 15. stoljeća. - Može se ustvrditi da većina naselja uza samo more u srednjoj Dalmaciji (izuzev utvrđene gradove) nije nastala prije kraja srednjega vijeka, tj. prije relativne sigurnosti pod zadnjom mletačkom upravom, pa zašto bi onda Sućuraj, na osamljenu i opasnu rtu, bio u tome izuzetak?

⁷ N. DUBOKOVIĆ NADALINI: Dio otoka Hvara, što se zove Plame - prema pretisku u: *Rasprave i članci*, Split 1988, 260.

⁸ U jednom netom izašlom radu (J. KOVAČIĆ, Opet o vjerodostojnosti kupoprodajne isprave Dubovog dola iz 1205. godine, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, X., Hvar 1997, 55) opažam samo da je katastik iz 1380. g. bio u prepisivanju razdvojen - što međutim ništa ne oduzima njegovoj vjerodostojnosti.

⁹ J. KOVAČIĆ, (2) i (8).

su posebnici imali tužbeni rok od osam dana ako su bili iz "predjela Plame" - i to je sve.

Dalje na str. 340. N. Anić postavlja pitanje gdje su živjeli ti (prema meni) privremeni stanovnici Plama koji su onamo dolazili "da rade zemlju" (!), netočno navodeći da su Plame do današnje Jelse duge tri dana hoda, odnosno "preko 60 km" pa je stoga "skloniji vjerovanju" da su oko 1331. g. "na području Plama živjeli stalni stanovnici u naseljima", zašto se i opet poziva na "doktora" J. Boglića (vidi prije). Prije svega, od Sućurja do Jelse ima 53 km i to cestom, a starim je putem bilo još i kraće. To nisu nikako tri dana hoda (u sjećanju je starijih stanovnika Plama ostalo da su npr. iz Bogomolja odlazili pred 60 - 70 godina na sud u Stari Grad i vraćali se istoga dana - dakako pješice - a to je otprilike ista udaljenost). No, važnije je da N. Anić pri tome zaboravlja da su Plame u 14. st. bile (prema riječima Statuta koje citira na str. 339, uvrštavajući to u moje "četiri // istrgnute riječi") općinski posjed pričuvan za sječu drva, ispašu te sijanje žitarica (i to za sve siromašne Hvarane - "pro pauperibus" - a ne za neke tamošnje "stalne stanovnike"). Da je sječa drva povremen i privremen posao, ne treba valjda nikome dokazivati; da je to isto i ispaša te sijanje žitarica, čini se da ipak treba, barem N. Aniću. Ispaša se obavlja u toplim mjesecima, od travnja do listopada, pri čemu su pastiri na čitavom "brdovitom Balkanu" donedavna odlazili (a ponegdje zacijelo i dan-danas odlaze) kilometrima i desetinama kilometara od matičnih naselja u daleke planine, mnogo besputnije od hvarskih Plama, da bi se pred zimu opet vratili sa svojim stadima u sela (= stalna naselja) odakle su krenuli. Pri tome, dakako, imaju pastirske stanove i obore, zakloništa za ljude i stoku, no to nisu nikakava "stalna naselja" kakva bi htio N. Anić. Da ne idemo daleko, takvi stanovi i danas postoje na susjednome Braču, otoku koji je svoj stočarski značaj sačuvao daleko više od otoka Hvara. Isto je i sa sijanjem žitarica: sjetva je u proljeće, a žetva u ljeto, pa je stalan boravak u tu svrhu nepotreban. Osim toga, proizvodnja je žitarica na Hvaru bila minimalna, i u 14. i u 19. stoljeću (Usp. G. NOVAK, *Hvar kroz stoljeća*, Zagreb 1972, 69 i 203.), naravno zbog neprikladnog zemljišta. Sasvim je pak drukčije sa sadnjom vinove loze, koja zahtijeva trajnu brigu i time trajno naseljenje. Štoviše, jedno se i drugo ovdje isključivalo, pa Statut 1460. g. izričito napominje da su "Plame zabranjene za sadnju loze" (*vetita pastinari*), što je i opet N. Anić propustio opaziti.¹⁰

Dalje nas N. Anić (na istoj str. 340) poučava što je to Hvarski statut, i to prema "primjerku koji nam je dostupan" (!?), tj. valjda prema nepotpunom izdanju iz 1991. godine. Manjkavost toga izdanja dovela je, vjerujem, i do manjkavosti Anićevih zaključaka, iako ni za dio Statuta iz 1331. nije točno da se samo "bavi pravnim, gospodarskim, političkim i drugim sličnim pitanjima života i djelovanja komune", ili bolje, nije točno da se "iz tog povijesnog dokumenta ne može tražiti ono što bismo mi svi htjeli iz njega koristiti". To "ono" se u Statutu može ne samo tražiti nego i naći, jer on donosi i važne etnolingvističke, demografske, topografske, crkvenopovijesne i čak arheološke i hidrografske podatke, koji su nam utoliko dragocjeniji što drugih pisanih vrela iz toga hvarskog povijesnog razdoblja gotovo da i nema.¹¹

Na kraju ovoga pasusa N. Anić napokon priznaje da Statut "jedino u dijelu o putovima spominje neka sela, ali u središnjem dijelu otoka a zapadno i istočno,

¹⁰ ISTI (1).

¹¹ ISTI: Hvarski ager ... (2), 208-210.

nažalost ništa ne kazuje". Najprije netočno tvrdi da se sela spominju "jedino u dijelu o putovima"; točno je, naprotiv, da se naselja spominju i u dijelu o "općinskim područjima" na Hvaru.¹² No bitno je to što N. Anić uopće ne pokušava riješiti "veliku zagonetku": kako to da se naselja spominju baš samo u središnjem dijelu otoka, a ne i na njegovom istočnom i zapadnom kraju? Navodeći brojna općinske i posebničke zemlje te javne putove, Statut spominje Stari Grad, dva odlomka sela Dola, Vrbanj, Vrisnik, Pitve te dva danas nepostojeća naselja: "selo Vir" i "Mihaljina Sela" (?). Današnje Jelsa i Vrboska tek su nenastanjene uvale, a na zapadnom dijelu otoka spominje se samo Novi Grad (današnji grad Hvar) koji tek nastaje. Ne spominje ni (nešto kasnije nastalo) selo Svirče između Vrbanja i Vrisnika, iako spominje crkvu, koja je pod drugim naslovnikom postala župnom istom na kraju 17. stoljeća.¹³ Na istočnom se "šilu" otoka - u Plamama - ne spominje ni jedno jedino naselje, ni jedan jedini privatni posjed (govorim o dijelu Statuta iz 1331. g.), pa se svakako treba zapitati: zašto? Naravno, Statutu nije *osnovni* cilj nabrajati naselja; no on ih *nužno* nabraja - ako postoje. Jer svi ti komunalni i privatni posjedi uvijek pripadaju području nekog naselja, kao što i putovi vode ne samo od polja do polja, nego i od naselja do naselja, uz ta naselja i kroz njih. Stoga me nespominjanje brojnih (očito kasnijih) hvarskih naseobina dovelo do zaključka da, barem u 14. st., ta sela nisu ni postojala. N. Anić to poriče, no bez iznošenja ikojeg valjanog obrazloženja.

Isto se može reći i za argumentaciju N. Anića o (ne)postojanju naselja Sućuraj u vrijeme prve redakcije Statuta 1331. g. (str. 340-341). Smatram neuvjerljivom pretpostavku da Statut ne spominje tada tobože postojeće selo Sućuraj zato jer je staro selo bilo oko 1,5 km zapadnije od crkv(ic)e sv. Jurja, koju jedinu spominje. Ta je udaljenost za Plame neznatna, a Statut spominje matična naselja i uz udaljenije crkve (tako Vrbanj uz Sv. Petra u "vrbanjskoj uvali").¹⁴ Otok je Hvar na svom istočnom kraju toliko uzak da se nikakvo naselje u većoj ili manjoj udaljenosti od osamljene crkvice nije moglo preskočiti ili zaobići - da je postojalo. Stoga je bespredmetno (ponovno) pozivanje na mišljenje prof. Boglića, za koje sam već pokazao da je proizvoljno.

U sljedećem pasusu na str. 341 N. Anić ponovno i nepotrebno pokreće pitanje stanovnika u Plamama, njihovu udaljenost od središta vlasti te pitanje njihovih naselja. O tome je već sâm pisao na str. 339-340 i na to sam već odgovorio, istaknuvši da je riječ o povremenim stanovnicima, povremenim pastirskim i poljskim poslovima te prema tome i povremenim (ili privremenim) nastambama ili njihovim skupinama, a nikako stalnim naseljima, koja izvori ne spominju. Ne treba za uvjerljivost toga odlaziti u daleku prošlost: takvih je povremenih nastambi i danas pun otok Hvar, samo je motiv njihova nastanka drukčiji - u davnini je to bila ispaša i žitni usjevi, a danas uglavnom turizam. Takvih je povremeno nastavnih kuća na Hvaru bezbroj: ima ih gotovo u svim uvalama (također onima u Plamama), na Škojima (Paklenim otocima) pred gradom Hvarom (gdje je u prošlosti bilo i stalnih naselja), a u Plaži i čitavo naselje: Ivanj Dolac. Milna kraj grada Hvara bila je samo povremeno naselje sve do novijeg vremena, naime 1950-ih godina.

¹² Izdanje Statuta od Š. Ljubića iz 1882./83. g. (*Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium*, I., III.), 204-206.

¹³ J. KOVAČIĆ, (2), 208-209; ISTI, Svirče na Hvaru - pučanstvo i spomenici, *Služba Božja*, Makarska, XXXIV/1994, 221-222.

¹⁴ ISTI, Hvarski ager ... (2), 209.

U sljedećem pasusu na str. 341-342 N. Anić govori o crkv(ic)i sv. Jurja u (po meni - kasnijem) Sućurju, pa odmah na početku tvrdi da je "postojala ... više stoljeća prije Statuta". Potpuno proizvoljno, jer se iz njezinog prvog spomena 1331. g. to nikako ne smije zaključiti. Prema svemu što znamo, mogla je biti sagrađena i 1330. godine, da bi već sljedeće bila spomenuta! Dalje kaže da je za Statut to crkva, a za mene crkvice, pa nam tumači koja je razlika između toga dvoga. Međutim, Statut naziva crkvom ("ecclesia") i Sv. Vida nad Vrbanjem, Sv. Barbaru u Dolu, Sv. Petra u kasnijoj Vrboskoj, Sv. Vida blizu kasnijeg Grablja i Sv. Barbaru u kasnijem Zastrazišću. Sve su one i do danas sačuvane, prva kao ruševina, druga kao stražnji dio današnje crkve sv. Ane, a ostale manje-više u prvotnom obliku. Statut ih spominje od 1331. do 1407. godine,¹⁵ a sve su po tlorisnoj površini (od oko 6 x 4 m otprilike) upravo crkvice, a ne crkve, bez obzira na to kako ih Statut formalno naziva. N. Anić nadalje tvrdi da Sv. Juraj u (po meni i opet - kasnijem!) Sućurju nije bio nikakava crkvice, nego "crkva, u što smo se uvjerali arheološkim iskapanjima" od 1967.-1995. godine. Nažalost su ta "arheološka" iskapanja bila arheološka samo po namjeri, ali ne i po metodi i rezultatu, jer su bila izvedena nestručno, od strane laika i bez valjane arheološke dokumentacije, a čitav prostor staroga Sv. Jurja nije ni do danas iskopan. Najvažnije je međutim to što N. Anić prešućuje bitnu činjenicu da sav taj iskopani (ili bolje prekopani) Sv. Juraj nije izvorna crkvice spomenuta 1331. godine, nego njezino znatno kasnije, prošireno "izdanje" nastalo od 16. do 18. st., tj. nakon nastanka Sućurja i utemeljenja njegove župe. Znamo pouzdano npr. da je ta crkva/crkvice bila u 17 st. proširena bočnim kapelama te da je u isto vrijeme dobila sakristiju, koju stare crkve nisu imale (da o drugim nepoznatim pregradnjama i ne govorimo).¹⁶ No i nakon svih tih nadogradnji imao je okvir te tobože "prastare crkve" po riječima samoga N. Anića svega oko 50 m² slobodnog prostora, što bi odgovaralo nutarnjim dimenzijama od oko 6 x 8,50 m u pravokutniku, što je za potpisanoga još uvijek - crkvice, pa je i to bio jedan od razloga zašto je 1896. bila srušena i zamijenjena novom većom u blizini. Prema tome, moja poraba naziva "crkvice" za tu bogomolju

¹⁵ ISTI, Spomenici u Vrbanju ..., *Služba Božja*, Makarska, XXXIII/1993, 246-247. ISTI, Župa Dol na Hvaru, *Služba Božja*, Makarska, XXXVII/1997, 129-130; D. PETROVIĆ, Crkvice sv. Petra u Vrboski, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, VII., Hvar 1983, 11-14; J. KOVAČIĆ, Župa Grablje na Hvaru, *Služba Božja*, Makarska, XXXVI/1996, 136-138; ISTI, Župa Zastrazišće na Hvaru (rad u tisku).

¹⁶ ISTI, Župa Sućuraj na Hvaru - prošlost i sakralni spomenici (rad priređen za tisak). - Ovaj je rad veoma dobro poznat N. Aniću, jer sam najprije njegov sadržaj iznio na znanstvenom skupu o fra Bartulu Kačiću i povijesti Sućurja, održanom u Sućurju krajem lipnja 1995., a krajem iste godine poslao sam netom navedeni rukopisni rad uredništvu zbornika u kom su imali biti izdani referati s toga znanstvenoga skupa. U tom je uredništvu bio i prof. N. Anić, pa su odmah na skupu i kasnije u dopisivanju neka moja iznesena mišljenja bila pod njegovim ravnanjem "znanstveno napadnuta", uglavnom ova ista koja N. Anić "znanstveno" napada i u ovom osvrtu na koji odgovaram. Taj moj rukopisni rad nije ni do sada (siječanj 1998.) objavljen, pa N. Anić zapravo vodi svojevrsan "križarski rat" protiv neobjavljena rukopisa. U međuvremenu je isti N. Anić objavio rad "Župna crkva sv. Jurja u Sućurju" (Sućuraj, rujna 1997, 43 str.), u kojem uglavnom obrađuje povijest ove crkve od 1897., tj. od njezine novogradnje. Pri tome na više mjesta posve hladnokrvno prepisuje iz moga navedenog rukopisnog rada, dašto bez navođenja izvora! U poglavlju pak o ranijoj crkvi sv. Jurja (str. 8-10) i opet navodi brojne netočnosti i proizvoljnosti, tako o tobožnjim ranokršćanskim počecima te crkve, o njezinom navodnom paležu o. 1280. i obnovi 1309. g., o Sućuraninu sudioniku bitke kod Lepanta "1671." g., o tobožnjem uvođenju bogoslužja "na starom hrvatskom jeziku" 1626. g., itd., itd. O svemu tome ovdje ne mogu govoriti ništa potanje, zbog ograničenosti prostora i (djelomice) različite teme.

spomenutu u Statutu 1331. g. nije nikakva proizvoljnost, kako bi to htio prof. Anić, nego vjerodostojan opis. Ne stoji ni Anićeva tvrdnja da taj Sv. Juraj nije bio "kapelica" poput one sv. Pelegrina na zapadnom rtu Hvara; naprotiv, te su dvije crkvice morale izvorno biti istih dimenzija, ako ona sv. Pelegrina nije i veća, jer ima nutarnju površinu od oko 24 m²,¹⁷ dakle tek upola manju od kasnije znatno proširenog Sv. Jurja u Sućurju. Nema nikakve osnove ni Anićevo pozivanje na plodnost istočne "punte" Hvara i njezin topografski položaj, jer svi povijesni izvori govore da ona prije sredine 15. st. nije bila trajno obrađivana ni stalno naseljena, a zbog svog je izloženog položaja teško stradavala sve do uključno Drugoga svjetskoga rata,¹⁸ pa je postojanje stalnog naselja na toj točki u nesigurnom srednjovjekovlju posve nevjerojatno.

U sljedećem pasusu na str. 342. N. Anić navodi podatak iz "Općeg shematizma Katoličke crkve u Jugoslaviji" iz 1939. - iako ni sam nije u nj siguran ("Ako je vjerovati ...") - kako je u Gdinju stara crkva sv. Jurja čak iz 13. stoljeća! Netočno: gđinjski se Sv. Juraj ne spominje prije druge polovice 16., a u sadašnjem je obliku dovršen istom početkom 19. stoljeća.¹⁹ Zatim slijedi podatak kako je u Zastrazišću "slična otkrivena" (kada? gdje?), također iz 13. stoljeća. Nije jasno odakle mu taj podatak, jer izvor ne navodi posebno. Ako je to isti Shematizam, valja napomenuti da su ne samo ondašnji, nego nažalost i mnogi noviji shematizmi puni netočnosti i proizvoljnosti, što ne treba dokazivati nikome tko se bavi crkvenom poviješću. U Zastrazišću je samo stara crkva sv. Barbare, koja nije "otkrivena", nego tu postoji barem od prvog spomena iz 1407. g., što sam već naveo. Nema međutim nikakve potvrde da je ta crkvice mnogo starija od netom navedene godine, pa je neutemeljeno njezino povezivanje s 13. stoljećem. Stoga je posve netočna zaključna rečenica istoga pasusa, kako su tobože na području Plama postojale u 13. st. tri crkve, "sve tri iz XIII. st., a Statut spominje samo sućuransku!": nema niti jedinog dokaza da je ijedna od njih postojala u 13. st., a Statut spominje samo sućuransku da, ali tek u sljedećem 14. st., ne spominjući uz nju nikoje naselje. - U istom članku o župi Bogomolje na koji se formalno osvrće N. Anić iznio sam na str. 35-36 kratku povijest župa u Plamama, odakle je razvidno da je sve do druge polovice 16. st. to područje bilo zajednička kaptolska župa za sva tamošnja naselja izuzev Sućurja, što ukazuje na malobrojno i raspršeno pučanstvo, pa se teza N. Anića o navodnim stalnim naseljima već u 14. st. (i još ranije!) obara i iz crkvenih izvora.

N. Anić u sljedećem pasusu na str. 342 postavlja pitanje: ako je postojala crkva sv. Jurja, koju Statut "proziva" (!?), što je sa svećenicima? Po meni, isto ono što je i danas kod osamljenih crkvice daleko od stalnih naselja, pa se bogoslužje obavlja rijetko, najviše jednom godišnje. Ali za N. Anića tu nema problema, jer njemu "sve povijesna istraživanja" (od kojih ne navodi nijedno!) govore da je u doba Statuta, tj. 1331. g., u Sućurju postojao samostan augustinaca, no njega - gle čuda! - "Statut ne spominje". Ipak, ni tu za N. Anića nema problema: "Razlog je jednostavan, autoru Statuta to nije trebalo, dovoljno mu je bilo spomenuti crkvu sv. Jurja kao točku na komunalnoj granici područja" (=na granici komunalnog područja). N. Anić pri tome uopće ne pokušava objasniti kako je bilo moguće preskočiti samostan, koji je samo desetak metara udaljen od crkve, i ne povezati njegove fratre s istom crkvom koju oni,

¹⁷ N. PETRIĆ, Crkvice sv. Pelegrina nedaleko Hvara, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, IV., Hvar 1974, 91-95.

¹⁸ J. KOVAČIĆ, Župa Sućuraj ... (16).

¹⁹ ISTI, Župa Gdinj na Hvaru, *Služba Božja*, Makarska, XXXVII/1996, 330-332.

po njemu, opslužuju. Statut ne spominje ni fratarski posjed, od kojega su oni morali živjeti, niti selo gdje su morali obitavati obrađivači toga posjeda, a duhovno stado istih augustinaca. Po N. Aniću ispada kako je najbolji dokaz da je nešto u prošlosti postojalo - potpuna šutnja o tome u povijesnim vrelima! Ovdje, međutim, on ipak ima "dokaz": natpis navodno iz 1309. na nadvratniku dvorišnog ulaza u bivši samostan, a sadašnji župni dvor (u prošlosti i jedno i drugo). Da je taj natpis iz vremena na koje pretendira, po N. Aniću "dokazuje" i "tvrđi" N. Čolak u *Zadarskoj reviji* br. 4, 1964, str. 428. A o čemu je zapravo riječ? N. Čolak se na navedenom mjestu zapravo osvrće na rad N. Dubokovića Nadalinija: *Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara*, tiskanom u ediciji: *Popis spomenika otoka Hvara*, Split 1958. Tu Duboković na str. 85 izražava (po mome mišljenju - opravdanu) sumnju u autentičnost toga natpisa, pretpostavljajući da je kasniji i da je imao poslužiti augustincima u sporu s "novim stanovnicima". Taj Dubokovićev tekst N. Anić "mudro" prešućuje, jer mu ne ide u prilog.²⁰ A koje protuargumente iznosi N. Čolak? Najprije patinu natpisa, koja da nas upućuje "na dublju njegovu starost". Po toj bi logici isti natpis bio stariji i od onoga iz 1249. g. sada u gradu Hvaru, kojemu je izvornost (iako ne i izvorna lokacija) neprijeporna:²¹ taj je naime dosta svjetliji od sućuranskoga; očito je naprotiv da patina natpisa ne ovisi o njegovoj starosti, nego o vrsti upotrijebljenog kamena i o smještaju natpisa, dotično o konkretnom djelovanju atmosferilija.

Drugi je Čolakov "dokaz" za autentičnost sućuranskog natpisa neki spis iz 1680. g. (!) u mjesnom župnom arhivu, iz kojega se navodno može zaključiti da su augustinci "imali u Sućurju svoj cenobij već u polovici 15. st." - što se prema istim augustinskim vrelima može odbaciti kao netočno, vidi kasnije - te da nas ovaj spis upućuje na "daleko veću starost njihova boravka u ovom mjestu". Po čemu? - N. Čolak to ne navodi. Ovakvim se "dokazivanjem" doista može sve dokazati! N. Anić dalje citira P. Kaera, po kojemu su augustinci na Hvaru "još godine 1309.", a dokaz je za to - isti natpis iz "1309." (idem per idem!), koji i Kaer i drugi prihvaćaju nekritički, "zdravo za gotovo". N. Anić na kraju istoga pasusa dodaje da njegovu autentičnost "dokazuju i drugi znanstvenici", o čemu vidi kasnije. - Svemu tome usuprot iznio sam u navedenom rukopisnom radu o sućuranskoj župi²² argumente koji govore da je natpis tobože iz 1309. g. u zbilji nastao tek sredinom 17. stoljeća, nakon doseljenja "novih stanovnika" koji su počeli ugrožavati dotad neosporeno župničko pravo fratara augustinaca: a) razni navodi iz Statuta u 14. i 15. te najranije općinske gracije iz 15. st. koje se odnose na Sućuraj svjedoče da ondje tada nije bilo ni augustinskog ni nekog drugog samostana, ni njegova posjeda, niti uopće stalnog naselja; b) sami augustinski izvori ne znaju ni za kakav ovdašnji samostan prije (najranije) konca 15. stoljeća. Tako se u graciji iz 1526. jasno govori da su augustinci došli u Sućuraj iz Augustinjanovine (=Makarskog primorja) i Hercegovine zbog progona Turaka, a notorno je da su Turci ove pokrajine osvojili krajem 15. st., pa dolazak augustinaca treba staviti iza toga, a prije 1526. godine. Ni dvije tiskane povijesti ovoga pustinjačkog reda (Lubin 1572., Herrera 1644.g.) ne znaju ni za kakav augustinski

²⁰ U navedenom radu "Sućuraj" iz 1970. na str. 26 N. Duboković citira ovaj natpis bez ranijih "grešnih" sumnji (zbog "znanstvenih napada"?), ali i bez osobite uvjerenosti, pišući da bi "značio vrijeme dolaska" augustinaca. To nikako: samostan je prema natpisu bio 1309. samo "obnovljen", što bi trebalo značiti da je još i "stariji"!

²¹ O tom natpisu v. članak potpisanoga u: *Služba Božja*, Makarska, XXXII/1992, 133-142.

²² Bilj. 16.

samostan u Sućurju prije 16. st., a ni drugi njihovi samostani na Hvaru nisu nastali prije tog vremena (onaj u gradu Hvaru, gdje je bilo i središte Kongregacije, nastao je 1511.g.); c) sućuranski natpis tobože iz 1309. klesan je na posve jednak način kao i drugi na samostanu/žpunoj kući koji su nastali oko 1650. godine: istovjetnost ide od jednakog oblika slova pa do identične završne (barokne!) vitice.²³

Toliko (zasad) o natpisu iz "1309." godine. U sljedećem pasusu na istoj str. 342. N. Anić pokušava ni više ni manje nego posijati sjeme sumnje u izvornost čitavoga Hvarskog statuta, pa tvrdi da Statut iz 1331. "*koji je sada na znanstvenoj porabi*" (!) "*nije originalni povijesni dokumenat*" (! - potertao N.A.), nego da je jedna verzija prijepisa iz 1632., a da je izvornik stradao ("*tvrdi se*") u turskoj vatri 1571., pa je dostupni tekst "*prijepis nekog ranijeg prijepisa*", koji da nije verificiran, itd. Ovdje N. Anić dezinformira (neupućene) čitatelje, iskrivljujući predgovor u izdanje Statuta iz 1991.²⁴ U stvarnosti je prvotisk Statuta iz 1643. bio priređen prema prijepisu Pompeja Hranka, koji je bio javni bilježnik pa je njegov prijepis samim time "verificiran". Taj je prijepis jedini *preživio* tursku paljevinu 1571. godine (da nije, po čemu bi se onda izdao Statut?!),²⁵ ali je nestao pri tiskanju Statuta. Nešto prije toga tiskanja, međutim, nastao je prijepis Hrankova prijepisa, sačuvan do danas u Arhivu Machiedo u Hvaru. Drugo je izdanje Statuta iz 1882./83. priredio akademik Š. Ljubić na temelju izdanja iz 1643., ali ga je dopunio brojnim važnim ispravama iz vlastitog arhiva i iz drugih izvora. Treće je izdanje iz 1991., nažalost nepotpuno, a temelji se na prethodnom Ljubićevu izdanju, koje je ovom prigodom bilo uspoređeno s prvotiskom iz 1643. i s prijepisom u Arhivu Machiedo, za koji Ljubić nije znao. *Pri tom uspoređivanju nije nađeno nikakvih bitnih razlika između tih triju tekstova*, što je vidljivo iz bilježaka u izdanju iz 1991. godine. Prema tome je tradicija Statuta zajamčena u smislu autentičnosti, a Anićeva sumnja u tom pogledu potpuno proizvoljna. Slažem se sa sljedećom rečenicom N. Anića, naime kako je doista "*moguće da u sadržaju ovog ili nekog drugog prijepisa, dođe do razlike u pojedinim detaljima, moguće je da ima grešaka, pa ga zbog toga treba obvezno suprotstaviti !! drugim povijesnim vrelima i znanstvenoj analizi*". Ne vidim, međutim, gdje sam to ja propustio učiniti, ni gdje je to N. Anić učinio! U sljedećem pasusu N. Anić tvrdi da je u "*prijepisu*" Statuta iz 1882./83. g. kojim se ja koristim otkrivena "*greška-falsifikat*": "falsifikat" je u vezi s obitelji Đivić, koji su otkrili N. Duboković i drugi, a koja obitelj nije uopće postojala; nje nema "*u Statutu (prijevod) iz 1632. godine*", pa je na temelju tog "*falsifikata u Statutu iz 1882.-83.*" došlo do krivih podataka, itd. Sve je to netočno: ponajprije, ja se ne služim nikakvim "prijepisom" Statuta, nego Ljubićevim izdanjem iz 1882./83. g., za koje smo maločas utvrdili da je potpuno autentično. Nadalje, nema nikakvog "Statuta" iz 1632., najmanje u "prijevodu"; iz te je godine samo prijepis Statuta u Arhivu Machiedo. Sve je ostalo pogrešna Anićeva interpretacija iznesenog navoda iz Gabelićeve knjige:²⁶ nije riječ ni o kakvom falsifikatu, barem u pogledu roda "Đivić", nego o pogrešnom čitanju nekog prijepisa navodne Beline darovnice iz 1242., koju S. Antoljak u cjelini smatra falsifikatom. Umjesto povlaštenih "nobiles de genere genithi" (= plemića po rodu), još je "otac

²³ Da bi se ovo pokazalo, bio bi potrebit točan precrt - ili fotogrametrijski snimak - svih tih natpisa u jednakom mjerilu, jer fotografije zbog trošnosti ili potamnjelosti natpisâ ne govore mnogo.

²⁴ *Hvarski statut*, Književni krug, Split 1991, 5-6.

²⁵ G. BOGLIĆ, *Studi storici sull'isola di Lesina*, Zara 1873, 197-199 (i prijepis u Arhivu Machiedo ovjeren je od općinskog kancelara!).

²⁶ A. GABELIĆ, *Ustanak hvarskih pučama*, Književni krug, Split 1988, 36-41.

hrvatske historiografije" Ivan Lučić u 17. st. - na temelju pogrešnih prijepisa - pročitao: "nobiles de genere Giuich" (ili slično), pa su to pogrešno čitanje ponavljali i kasniji povjesnici, među kojima i uvaženi J. Boglić. Te darovnice uopće nema u prvotisku Statuta iz 1643. (donosi je tek Ljubić u izdanju iz 1882./83.), pa je jasno da ona sa Statutom kao zakonikom stare hvarske općine (Komune) nema nikakve veze; pogrešno pak čitanje jedne jedine riječi u njoj ima još i manje veze s problemom koji ističe N. Anić, naime s pitanjem naseljenosti Plama sa Sućurjem u kasnom srednjem vijeku. Anićevo je pozivanje na ovaj "falsifikat" dakle posve bespredmetno.

U slijedećem pasusu na str. 342-343 N. Anić ponovno iznosi ničim potkrijepljene ocjene N. Dubokovića o tobožnjoj "konfuznosti", "užurbanosti kod pisanja" i "lošem redigiranju" Statuta, pa napokon dopušta da se Statut "*može koristiti, ali sa strogom znanstvenom kritičnošću, naročito onaj dio gdje se govori o Plame*" (= Plamama). Kakva je pak znanstvena kritičnost samoga N. Anića, i o Plamama i inače, vjerujem da sam pokazao tijekom dosadašnjeg izlaganja te da ću to učiniti i u daljnjem izlaganju. Nema sumnje da nam tekst Statuta, kao i svi stari dokumenti kojih su se autografi izgubili (a takvih je većina), nije tradiran bez ijedne pogreške (bilo bi čudo da jest!).²⁷ No isto je tako sigurno da je Statut kao cjelina došao do nas u vjerodostojnu obliku. To potvrđuje usporedba triju tiskanih izdanja s jedinim sačuvanim rukopisom (v. gore), a Hvarski su statut kao posve vjerodostojan dokument dosad tretirali i svi relevantni znanstvenici. Prema tome, želi li prof. N. Anić (ili ma tko drugi) osporiti autentičnost ovoga Statuta, učinit će neprocjenjivu uslugu hrvatskoj historiografiji (da o sebi osobno i ne govorim), no to se neće moći paušalnim diskvalifikacijama. Nadalje primjenjuje N. Anić dvostruko mjerilo: Statut mu je autentičan onda kada misli da mu to odgovara; u protivnom je "konfuzan", "loše redigiran" i "*to je sasvim dovoljno da se dovede u pitanje valjanost Statuta kao povijesnog dokumenta!*"

Sljedeći odjeljak osvrtu N. Anića ima (pod)naslov: "*Što su Plame na otoku Hvaru?*" Pitanje je krivo postavljeno, ili, kako bi rekli stari, "status quaestionis" nije u redu. Predmet spora nisu naime Plame u sadašnjosti, nego u kasnom srednjovjekovlju! Na početku istog odjeljka (str. 3443) N. Anić navodi Statut iz 1331., koji granice Plama jasno određuje od Jelse i Pitovske Plaže do istočnog rta otoka, uključujući prema tome i (po meni i opet - kasniji!) Sućuraj. "*Međutim, nije to tako*", obavještava nas N. Anić, koji bolje zna danas, na kraju 20. stoljeća, što su to *bile* Plame na Hvaru u prvoj polovici 14. stoljeća, od Hvarana koji su u to vrijeme živjeli! On hoće da su Plame samo od Jelse do uključno Bogomolja, čemu u prilog navodi: a) staru zemljopisnu kartu u sadašnjem Hrvatskom državnom arhivu iz 17. st. (ne znam po čemu je zaključio da je ona baš iz istog doba otkad je i prijepis Statuta, iz 1632. g. ?!), koja je objavljena na str. 50 (a ne 49) Hvarskog zbornika br. 2/1974. Prešutio je, međutim, ili nije opazio da je taj zemljovid pun približnosti i netočnosti: njemu je npr. od Splita do Omiša "Donje Primorje", a od Omiša do Makarske "Gornje Primorje ili Makarska" (!), Nerežišća i Blato su mu na moru, Imotska je krajina u Hercegovini itd.; b) isnosi mišljenje R. Radovanovića da su Plame samo od Gdinja do Zastržišća, gdje su tobože živjeli "*stanovnici Plamjan (Planjari)*" - što je potpuno pogrešno;²⁸ c) iznosi neuvjerljivu etimologiju P. Bulata o nastanku naziva Plame²⁹ -

²⁷ Usp. bilj. 8.

²⁸ Planjar (izvorno: Pladnjar) samo je kasniji nadimak gdinjskog roda Krstulović-Rasković, a ne nekakav naziv svih ovdašnjih stanovnika! - Usp. Župa Gdinj ... (19), 328 i 330, bilj. 25.

²⁹ Usp. Župa Bogomolje ... (1), 29-30.

koja, uostalom, s našim predmetom nema nikakve veze; d) tvrdi da od granice "općine Sućuraj, a to je crta Borovik na južnoj i Maslenica na sjevernoj strani obale otoka Hvara, nastupaju novi geografsko-topografski sadržaji", itd. Netočno: granicom su općine Sućuraj bila od 1811. do 1886. g. obuhvaćena i sela Bogomolje i Gdinj (tako i 1993-1997.), a i danas joj pripada Bogomolje; prije pak 1811. g. nemoguće je govoriti o Sućurju kao "općini" u bilo kojem pogledu, jer je čitav otok Hvar (s Visom) bio jedna komuna; nadalje, novi "geografsko-topografski sadržaji" "nastupaju" u Plamama iza svakog sela; e) iznosi različitost mjesnoga govora u odnosu na zapadniji dio otoka. Ne donosi, međutim, nijednu potvrdu da je to stanje starije od početka 17. st., tj. od doseljenja novih stanovnika; f) Sućurani "imaju prastari običaj krsnicu, kao ostatak larizma iz rimskog razdoblja": Međutim, "krsnu slavu" (po sadržaju sličnu sućuranskoj "krsnici") imaju i brojni balkanski pravoslavci, po čemu bi i oni bili "figli di Roma" (vjerujem da bi ih to užasnulo!) - samo nam N. Anić nije objasnio: 1. po čemu zaključuje da je to ostatak "rimskog larizma"? 2. ako jest, kako to da je unutar čitavoga Zapadnog rimskog carstva ostao sačuvan samo u Sućurju? 3. odakle zna da i taj običaj nisu u 17. st. donijeli s kopna novodoseljenici? g) Sućurani tobože imaju "rimske grobnice" na starom groblju: - ono međutim potječe tek iz 19. st., a njegove zidane grobnice samo oponašaju oblik stećaka³⁰ (zaciijelo onih u Makarskom primorju iz ranijih stoljeća), pa s "rimskim" pretenzijama prof. N. Anića nemaju nikoje veze; h) sućuranske matice i pojedini makarski ljetopisci iz 17./18. st. odvajaju Sućuraj od Plama (str. 343-344); tu iznosi i mišljenje P. Kaera iz novijeg vremena, za ovu raspravu posve irelevantno. Na str. 343 uzvikuje N. Anić da "Sućurani ... nisu Plamusi!", dapače da je "i uvreda da im netko kaže da su Plamusi!" - još jedna "uvreda", barem za prof. Anića (a zbog čega bi to uopće i bila uvreda?!).

Zapravo je čitav pasus na str. 343-344 Anićeva osvrta *potpuno bespredmetan*. Ni ja, ni (koliko mi je poznato) bilo tko drugi nismo ni tvrdili da su današnji Sućurani "Plamusi" ("Plamnjeni" ili "Plamusari", kako već glase inačice). N. Anić očito ne uviđa da se navodima od 17. st. naovamo ne može obeskrjepiti Hvarski Statut, koji jasno i glasno 1331. iznosi da je područje Sućurja pripadalo *Plamama*. Ali ne samo 1331. i ne samo u Statutu: u popisu općinskih zemalja iz 1407. g. spominje se među "*Terreni communis in Piamme*" (dakle ipak u Plamama!) da je negdje istočno od Gdinja od "jednog do drugog mora" pa sve do Sv. Jurja (očito crkve, jer o naselju nema spomena!) "sve općinsko", izuzev neko zemljište Vodice.³¹ Godine 1432. dobio je vlastelin ser Kažota p. Ivana zemljište u "Plamama počev od rta otoka Hvara pa prema polju sv. Jurja" (dakle Plame, bez sela Sućurja i bez augustinaca!) od Općine u graciju da ga kroz 15 godina zasadi lozom; god. 1458. dobiva od Općine vlastelin Hektor p. Antuna s bratom i djecom zemlje u "Plamama u polju Sv. Jurja kod ser Kažote Ozorovića" također za sadnju loze (i opet Plame, bez spomena sela ili augustinaca). Godine 1460. poništavaju se sve gracije u pričuvanim područjima kao što su Plame, osim one "na rtu Sv. Jurja kod vinograda p. ser Kažote, koji se rt može zasaditi lozom jer je nasuprot onima iz Krajine (= Makarskog primorja) i obrana od njih".³² Nema dakle ni govora o stalnom naseljavanju Sućurja prije 1432. g., kad

³⁰ N. DUBOKOVIĆ NADALINI, *Sućuraj*, Sućuraj 1970, 28.

³¹ Statut (12), 340, 343, 346.

³² Župa Sućuraj ... (16) i Statut (12), 238-239. - Dotične se isprave čuvaju u Arhivu Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara u Hvaru, Arhiv Kasandrić svez. 51, "Kodeks Leporini". I

nastaje prva gracija za sadnju loze u dotle pustu kraju; da je ta gracija bila prva, može se zaključiti i po tome što se na nju poziva i nekoliko kasnijih. Nadalje se nameće zaključak da je mjesto barem do 1460. g. bilo vrlo slabo naseljeno, jer se lokalitet i dalje spominje po rtu, crkvi i polju, a naselje se ne navodi. No možda je najvažniji navod iz odluke 1460. g. kako se "rt Sv. Jurja" može zasaditi lozom u svrhu obrane od napadaja susjednih Primoraca. Razumije se da kraj i otok ne mogu braniti vinogradi - nego samo njihovi obrađivači, stalni stanovnici, što jasnije no igdje govori o tome koliko je trajno naseljavanje Plama sa Sućurjem bilo povezano s trajnom kulturom - uzgojem vinove loze. Da naglasim još jednom: područje Sućurja pripada dakle Plamama ne samo u 14. nego i u 15. stoljeću, što jasno svjedoče onodobne isprave - sviđalo se to nekome ili ne.³³

N. Anić se, međutim, nikako ne može pomiriti s tom činjenicom (ne znam zbilja zašto?), pa na str. 344 svog osvrtu nagađa koji je bio razlog "*da se onako loše, u odnosu na Plame, napiše u Statutu*". Doista ne znam što se to, ne samo u odnosu na Plame nego i na bilo koji drugi dio otoka Hvara i Visa, napisalo "lošega" u Statutu?! Povijesne se činjenice uostalom ne može dijeliti na "dobre" i "loše"; one su naprosto činjenice, ukoliko se do njih dođe valjanim znanstvenim postupkom. Sve je ostalo naš osobni stav prema njima, a ne "znanost". U tom dakle odlomku svog osvrtu N. Anić najprije nagađa da je "auktor Statuta" (pri čemu zaboravlja da tekst Statuta nije mogao niti smio biti individualan, već samo kolektivan čin, jer je iza njega svojim auktoritetom stajala hvarska stara općina, potpuno samostalna u unutrašnjim pitanjima!) na svoju ruku pojednostavnio podjelu otoka na komunalna područja, pa je sve što je istočno od Jelse "*stavio pod isti imenik Plame*" (= Plamâ), tobože "*ne znajući da to nije tako u topografskom*" itd. pogledu, odnosno ne znajući "*da će netko time špekulirati*". Tko će time špekulirati u budućnosti ne znam, a tko je time "špekulirao" dosad znam još i manje. Već sam pokazao da je N. Anić pobrkao "vremena i vijekove" kada demografsko, lingvističko i ino stanje Sućurja najranije od 16. st. bestemeljno projicira u srednji vijek. On i opet preuzetno smatra da bolje znade što je na Sućurju bilo u 14.-15. st. od onodobnih povijesnih vrela! U daljnjem tekstu nagađa (izostavljam njegove navode koji nemaju veze s predmetom rasprave) da "*ni autor statuta i drugi suradnici !/nisu ni bili na istočnoj punti Hvara*", jer da je to za njih bilo "*daleko, predaleko, sve je != su/ to Plame*". Posve proizvoljno i netočno: "autor" Statuta i "drugi suradnici" ne samo da su bili u Plamama, već su i vrlo detaljno opisali tamošnja općinska zemljišta, koja su se početkom 15. st. bila počela sve više naseljavati. O tome svjedoči opsežan općinski katastik iz 1407. godine, naslovljen "*Terreni Communis in Piamme*", gdje je još jedino područje Sućurja uglavnom nenaseljeno i tada još u zajedničkom, općinskom vlasništvu.³⁴

U sljedećem katastiku iz 1425. g. opet je veoma detaljno opisan dio Plama od Jelse do otprilike Zastrazišća; navedene su brojne zemlje i njihovi manje-više abuzivni obrađivači, a u ispitivanju konkretne situacije na terenu nisu samo

god. 1454. dobiva neki bačvar Radašin graciju za kuću i drugo "u Plamama kod Sv. Jurja" (isti Arhiv Centra, najstarija knjiga gracija, f. 57). - I opet Plame!

³³ Individuaciji Sućurja zacijelo je pomogao nastanak župe, definitivno ustanovljene 1605. godine. U tome smislu govori i N. Duboković Nadalini (7), 261-262, što je N. Aniću začudno promaklo, iako ovaj članak poznaje i citira.

³⁴ Statut (12), 343-346.

sudjelovali brojni općinski dužnosnici nego i sam Knez.³⁵ Prema tome je pretpostavka N. Anića kako su sastavljači Hvarskog statuta dotični tekst "isisali iz prsta", a da Plame s područjem Sućurja nisu ni vidjeli, bez ikakva temelja. Ako su cijele Plame u dijelu Statuta iz 1331. g. ocrtane tako kratko i sumarno, tome je morao biti razlog samo to, što su one još bile posve bez stalnih naseljenika, pa samim time i izvan nekog većeg interesa stare hvarske općine.

U završnom odlomku na str. 345-346 pokušava N. Anić dokazati kontinuitet Sućurja "kao ljudske naseobine" i "prije Hvarskog statuta, tj. ranije od XIV. stoljeća", pa navodi (bez ikoje znanstvene potkrepe) kako su Neretvani najprije naselili sadašnji Sućuraj, a tek onda krenuli prema zapadnom dijelu otoka Hvara. Ostaci da tog tobožnjeg "neretvanskog" Sućurja postoje i danas kao "Staro selo, kako ga prozvaše Mlečani u XV. i XVI. stoljeću". Netočno: jedan jedini mletački izvor spominje stariji Sućuraj kao "staro selo": crtež iz 1613. g., kada su Mlečani uz more podigli kulu i stali uz nju preseljavati i naseljavati pučanstvo, koje je dotle živjelo dalje od mora, u "novo selo" (danas Gornju bandu u Sućurju).³⁶ Da su ta dva naziva uvjetovana jedan drugim, tj. da se dotadanji Sućuraj nije mogao nazvati "starim" prije nastanka "novoga", a to je bilo početkom 17. st., jasno je samo po sebi. N. Anić nam zatim opisuje taj stariji Sućuraj pa završava pasus tvrdnjom kako su "znanstvenom vizitacijom" izvršenom 1967.-1996. ustanovljeni ostaci od ni više ni manje nego "oko 50 starih neretvanskih kuća". On ne spominje tko je tu "znanstvenu vizitaciju" obavio, kojim se "znanstvenim" metodama pri tome služio i gdje su (i jesu li) objavljeni odnosni "znanstveni" rezultati. Nisam arheolog (kao ni N. Anić, koliko mi je poznato), ali znam da su nalazi kuća iz "neretvanskog" razdoblja - dakle iz ranog srednjeg vijeka - iznimno rijetki te da se verificiraju samo preciznom arheološkom dokumentacijom. Ona u ovome slučaju očito nije obavljena, pa Anićevo proglašavanje ostataka kuća (koje su po svemu izloženome morale potjecati iz 15.-16. st.) tragom nekakvog "neretvanskog" Sućurja - treba smatrati potpuno proizvoljnim. Jednako je tako proizvoljna i tvrdnja N. Dubokovića u ediciji "Sućuraj" (1970, str. 22 i 27) kako je porušena kuća na mjestu nove vl. Kačić - Bartulović kraj Sv. Ante bila tobože "prastara neretljanska mala kuća". Njezin prizemni ulaz na luk pokazuje, sasvim razumljivo, crte pučkoga graditeljstva obližnjeg biokovsko-neretvanskog primorja, koje međutim pripada novijem vremenu.³⁷ Prema obavijestima koje sam dobio u Sućurju, pri rušenju su te "prastare" kuće bila pronađena dva natpisa iz oko 1650. g. s. ranijeg augustinskog samostana, pa prema tome ona je vjerojatno bila dosta mlađa od ostalih u Donjoj bandi, koja je kao cjelina počela nastajati istom od sredine 17. stoljeća.³⁸

N. Anić u sljedećem pasusu citira arheologa N. Vujnovića koji da je "utvrdio" da su u Mlaski pronađeni ljudski ostaci te da "postoji tvrdnja da su stari 800 - 900 godina". Citat je netočan: N. Vujnović nije auktor, nego jedan od suauktora djela "Arheološka baština otoka Hvara" (Projekt Jadranski otoci 1), koje nije izdano u Hvaru, već u Engleskoj. Na str. 52 toga skupnog djela stoji uz ostalo u hrvatskome dijelu teksta: "... Ostaci su predani muzeju u Sremskoj Mitrovici !!! odakle i tvrdnja da su stari 800 - 900 godina. Temelj za ovakvu tvrdnju je nepoznat." To je nešto

³⁵ ISTO, 349-355.

³⁶ V. KOVAČIĆ, Mletačka kula u Sućurju na Hvaru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 28, Split 1989, 161; Župa Sućuraj ... (16).

³⁷ N. BOŽANIĆ - BEZIĆ, Kule u Makarskom primorju, *Makarski zbornik*, 1, Makarska 1970, 298.

³⁸ O "Kraljevim dvorima" u Vrbanju vidi: *Spomenici u Vrbanju ...* (15), 264.

drugo od onoga što sugerira N. Anić, jer pokazuje znatnu sumnju suauktora navedenog djela u zbiljsku starost tih ostataka. No čak da je ona i nedvojbeno utvrđena (što nije!), jedni jedini ljudski ostaci ne bi mogli dokazati naseljenost Sućurja u ranom srednjem vijeku: za to bi trebala cijela nekropola! (uz povijesne podatke, kojih - nema).

U završnom pasusu na str. 345 N. Anić se služi i toponomastikom k.o. Sućuraj, za koju skromno tvrdi da ju je "potpuno znanstveno istražio i napisao", pa jer je ona uglavnom slavenska, odatle zaključuje "da su Sućuraj do XII. st. potpuno naselili Slaveni, tj. Neretvani". Zaključak je pogrešan, jer: a) nema nikakva dokaza da slavenska imena mjesta uokolo Sućurja nisu mogla nastati i u kasnom srednjem vijeku; b) čak da su i ranija, to nije potvrda da je u toj starini na tome mjestu postojalo stalno naselje. Slavske toponime nalazimo i u pustim uvalama, udaljenim planinama i brojnim drugim nenaseljenim lokacijama, gdje su ljudi zalazili, ali ne i trajno boravili.

U početnom pasusu na str. 346. N. Anić ističe da je Sućuraj "romansko-kršćanskog naziva" i jedino ime nekog naselja na Hvaru koje nije slavenizirano. To drugo je netočno: neslavenska su i imena Hvar i Pitve.³⁹ Što se tiče "romansko-kršćanskog naziva" Sućurja, njega imaju npr. i naselja S(u)tivan, Supetar i Sumartin na Braču, Sumpetar u Poljicima i Sućurac u Kaštelima, pa ipak nijedno od njih nema kontinuiteta prije kasnoga srednjeg vijeka, koliko ni Sućuraj. Sva su ta naselja dobila imena po crkvama, a da se uz imena njihovih svetaca - naslovnika rabio romansko-kršćanski predmetak "su(t)" i u srednjem vijeku, dokaz su npr. crkve Sutvid na Braču i kod Tučepi u Makarskom primorju,⁴⁰ koje su nesumnjivo srednjovjekovne.

U sljedećem pasusu iznosi N. Anić još jedan "dokaz" o "predstatutarnom" postojanju naselja Sućuraj, a to mu je spor koji su Sućurani vodili s augustincima u 18. stoljeću (!), tvrdeći da su oni a ne fratri sagradili župnu crkvu. Pri tome zaboravlja da bi to bio dokaz samo u slučaju da su te pretenzije bile istinite - što nisu! Prvotnu crkvu sv. Jurja koju spominje Statut 1331. g. (a koja je, kako je rečeno, nestala u kasnijim pregradnjama) podigli su nepoznati utemeljitelji, kojima je ime, kao i kod toliko drugih hvarskih i inih srednjovjekovnih crkvice, ostalo nezapisano. Posve je sigurno da je nisu sagradili ni Sućurani ni augustinci, jer ni jednih ni drugih na istočnom hvarskom rtu tada nije bilo. Što se tiče kasnije, proširene crkve, iz spisa je u sućuranskom župnom arhivu bjelodano da je doista bila obnovljena i proširena na trošak augustinaca (izuzev privatnu kapelu biskupa fra Bartula Kačića - Žarkovića); svojatanje je crkve od strane "starih stanovnika" imalo za cilj dobivanje pravovlasništva nad župom, što im međutim nije uspjelo, jer su augustinci dobili spor.⁴¹ Pozivanje na te mjesne razmirice koje su tri i četiri stoljeća kasnije od prvoga spomena crkvice posve je, dakle, neutemeljeno.

U sljedećem pasusu na str. 346. N. Anić se opet vraća sućuranskom "epigrafu", tj. natpisu navodno iz 1309. godine. Da je on autentičan, dokaz nalazi "prema podacima akademika Grge Novaka" u djelu: *Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća*, Beograd 1962, str. 205-217, po čemu bi tobožnji sućuranski samostan

³⁹ P. SKOK, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Zagreb 1950, 182; M. NIKOLANCI, *Otok Faros prije dolaska Parana*, *Hvarski zbornik*, 1/1973, 117-118.

⁴⁰ N. BOŽANIĆ - BEZIĆ, *Srednjovjekovni spomenici Makarskog primorja*, *Makarski zbornik*, 1, Makarska 1970, 298.

⁴¹ Župa Sućuraj ... (16).

spalili ili porušili omiški gusari Kačići oko 1280. godine. Međutim, svatko tko pročita navedene stranice toga Novakova djela neće naći nikakav spomen ni Sućurja, ni paljevine ili rušenja nekakvog tamošnjeg samostana! Sve je to samo nagađanje N. Anića, koji svoje konjektуре pripisuje G. Novaku. Uostalom, omiški Kačići nisu "oko 1280. godine" Sućuraj i njegov tobožnji samostan mogli opustošiti niti teoretski, jer su se tada našli pod mletačkom vlašću, koja je onemogućila njihovo gusarenje.⁴²

Po istome G. Novaku te iste 1309. godine, kad je navodno isklesan sućuranski "epigraf", "izbio je ustanak naroda otoka Hvara protiv Mlečana", kaže N. Anić. Čak kada bi to bilo i točno,⁴³ kakav bi to bio dokaz u prilog autentičnosti spornoga natpisa?! Napokon u istome pasusu dokazuje N. Anić izvornost tog "epigrafa" dvjema recenzijama (M. Granića i B. Gabričevića, a potonji da je bio ravnatelj Arheološkog muzeja u Hvaru // = u Splitu/) te nekom bilješkom o obilasku Sućurja od strane G. Novaka iz 1972. godine. Na te recenzije i bilješku ne mogu zasada ništa odgovoriti jer ih nikad nisam vidio, a dosad nisu objelodanjene (čuvaju se u osobnom arhivu prof. Anića, kako sam kazuje). Valja međutim opaziti da N. Anić nije u svom osvrtu iznio iz tih recenzija/bilješke ni jedan jedini *argument* za izvornost sućuranskog "epigrafa". Dok to ne učini, i dok se navedene recenzije odnosno bilješka ne objave, takvu "argumentaciju" moram smatrati neuvjerljivom.

Naposlijetku, u završnom odlomku svog osvrta na str. 346 tvrdi prof. N. Anić: "Moglo bi se još nizom dokaza utvrditi da je Sućuraj bio naseljen daleko prije Hvarskog statuta iz 1331. godine" - no, ako pri tome misli na rani (i kasniji) srednji vijek, propustio je navesti i jedan jedini "dokaz" iz toga "niza". Na samome kraju zaključuje kako je "najmanje zahvalno na temelju par istrgnutih riječi iz Hvarskog statuta" pisati da na području Plama sa Sućurjem nije bilo stalnih stanovnika u 14. stoljeću. Koliko je njegova tvrdnja o "par istrgnutih riječi" neistinita, vjerujem da sam dovoljno pokazao u prethodnom izlaganju.

Zaključno: smatram da je napor prof. Nikole Anića da u razmatranom osvrtu dokaže kako je na istočnom rtu otoka Hvara postojalo na mjestu sadašnjega Sućurja naselje u kontinuitetu kroz rani srednji vijek - ostao neuspješan. Za takvo naselje nema nikakava valjana svjedočanstva ni u pisanim vrelima ni u arheološkoj evidenciji, a svi raspoloživi podaci govore tome usuprot. Nastojanje prof. Anića razumijem kao odraz shvatljive ljubavi prema zavičaju, no vjerujem da se ona bolje iskazuje znanstvenom kritičnošću, negoli nekritičnim mistifikacijama. Bez obzira na to radi li se o velikoj državi ili o malenu mjestu, *povijest se mora pisati na temelju izvora i argumentirano*, a ne prema vlastitim željama i neutemeljenim nagađanjima. Ja bih toliko, a konačna prosudba dakako ostaje na znanstvenoj javnosti.

⁴² G. NOVAK, *Jadransko more ...* 214; V. KLAIĆ, *Hrvatska plemena od XII: do XVI. stoljeća, Rad JAZU*, br.130, Zagreb 1897, 24. - Zanimljivo je da isto Klaićevo djelo na str. 27 navodi obećanje mletačkih vlasti iz 1452. makarskim Kačićima da će im "in puncta" otoka Hvara, dakle u Sućurju (koji se i opet ne spominje kao naselje!) dati nešto zemlje za gradnju nekoliko kuća, kamo bi se mogli u potrebi skloniti. No u zbilji se Kačići ondje nisu naselili prije početka 17. stoljeća.

⁴³ Novija hrvatska historiografija smatra naprotiv da je taj tobožnji narodni ustanak bio samo pokušaj roda Slavogostić da se dočepa vlasti. Usp. N. KLAIĆ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976, 88-89 i 163.